

Michał Szczyszek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Trigramy, czyli powtarzalne trzywyrazowe struktury w dialogach zadaniowych

1. Wstęp

W artykule tym omówię wyniki badań nad dialogami zadaniowymi; a dokładniej rzecz ujmując – wyniki badań nad jednym z aspektów tych dialogów: nad powtarzalnymi w zebranych materiałach trzywyrazowymi strukturami – „trigramami”. Przedstawię dane statystyczne pokazujące frekwencję trigramów oraz poziom ich powtarzalności. Na tej podstawie zrekonstruuje także ich funkcję w strukturze dialogów zadaniowych, w strategiach komunikacyjnych przyjmowanych przez uczestników tychże dialogów¹. Celem, jaki sobie postawiłem jest zweryfikowanie roboczej hipotezy, że analizowane trigramy są frazemami (albo przynajmniej wykazują cechy frazematyczności). Ponadto (co stanowi efekt poznawczy niniejszego tekstu) przedstawię wyniki badań – rekonesansu badawczego – nad różnicami w zachowaniach komunikacyjnych: w zakresie i na podstawie wyzyskania trigramów w zależności od tego, czy uczestnicy sytuacji komunikacyjnej widzą się, czy też nie (sytuację komunikacyjną charakteryzuję poniżej).

¹ Artykuł ten stanowi kontynuację mojego wcześniejszego szkicu zatytułowanego *Bigramy, czyli powtarzalne dwuwyrazowe struktury w dialogach zadaniowych*, który zostanie opublikowany w księdze wydanej dla uczczenia 70. urodzin Profesora Bogdana Walczaka. Niniejszy artykuł stanowiąc kontinuum owego poprzedniego, powiela także jego strukturę i kompozycję, ponieważ w ten sposób łatwiej będzie dostrzec podobieństwa i różnice między bigramami (omówionymi w pierwszych tekście) a trigramami (omawianymi w tym tekście). Ponadto, oba artykuły mają wspólny *Wstęp*, w którym omawiam sytuację komunikacyjną: schemat i przebieg eksperymentu lingwistycznego, z nagrań którego pochodzi analizowany materiał językowy, oraz sposób anotacji i ekscerpcji owego materiału językowego (inaczej bowiem mówiąc: i dla pierwszego artykułu o bigramach, jak i dla niniejszego – o trigramach – warunki wyjściowe są identyczne).

Materiał językowy pochodzi z 20 sesji dialogowych z udziałem 40 mówców wykonujących określone zadanie. Zadanie realizowane przez każdą parę mówców polegało na rekonstrukcji papierowej figury przestrzennej. Było ono wykonywane przez dwie grupy (różnych) badanych w dwóch sytuacjach. W pierwszej (wzajemna widzialność – WW) uczestnicy stali naprzeciw siebie i widzieli się nawzajem. Figurę wzorcową widziała osoba nazywana instrującym (PI – podający instrukcje). Nie widziała jej natomiast druga osoba, nazywana dalej instruowanym (OI – odbierający instrukcje). PI widział również powierzchnię stołu i materiały niezbędne do odtworzenia figury, które leżały na stole przed OI. W drugim przypadku (ograniczona widzialność – OW) uczestnicy nie widzieli siebie nawzajem. PI widział figurę wzorcową, lecz nie widział osoby OI oraz powierzchni stołu OI i leżących na nim części rekonstruowanej figury. Fonię zapisywano rejestratorem cyfrowym połączonym z dwoma mikrofonami pojemnościowymi. Czas realizacji zadania był ograniczony do pięciu minut. Nagrania liczą zatem około 100 minut na każdym z dwóch kanałów².

Przez dialogi zadaniowe rozumiem swobodne, spontaniczne rozmowy dwóch osób wykonujących wspólnie jedno zadanie. Może w nich dochodzić do zamienności ról instruowanego – instruowanego, jednakże w materiale z sesji nagranych poddawanych tutaj analizie role dla poszczególnych osób były stałe, niezmiennie.

Nagrania zostały przetranskrybowane ortograficznie z wykorzystaniem programu Praat³ oraz programu ELAN⁴. Transkrypcja ortograficzna obejmowała nie tylko słowoformy, lecz również inne dźwięki wydawane przez uczestników, w tym jednostki quasi-leksykalne, takie jak *aha* lub *mhm*, pauzy wypełnione, śmiech, westchnienia, okrzyki. Na potrzeby niniejszego artykułu

² Nagrania te przeprowadzał zespół badawczy DiaGest (strona internetowa: <https://sites.google.com/site/diaggestteam/>) w ramach dwóch grantów przyznanych zespołowi przez MNiSW. Szczegółowszy opis badań prowadzonych przez zespół czytelnik znajdzie w artykułach, np.: M. Karpiński, E. Jarmołowicz-Nowikow, Z. Malisz, M. Szczyszek, K. Juszczyk, *Rejestracja, transkrypcja i tagowanie mowy oraz gestów w narracji dzieci i dorosłych*, „Investigationes Linguisticae” 2008, vol. XVI, s. 83–98; E. Jarmołowicz, Z. Malisz, M. Karpiński, M. Szczyszek, *Gesture, Prosody and Lexicon in Task-oriented Dialogues: Multimedia Corpus Recording and Labelling*, w: *Verbal and Nonverbal Communication Behaviours*, red. A. Esposito, M. Faundes-Zanuy, E. Keller, M. Marinaro, Springer LNAI Series 4775, Heidelberg 2007, s. 99–110. W tych tekstach czytelnik znajdzie także informacje o systemie transkrypcji i tagowania tekstów opracowanym przez zespół DiaGest.

³ Por. P. Boersma, D. Wenink, *Praat 3.9: Doing Phonetics by Computer. A Computer Software*. Wersja z roku 2010 dostępna w internecie: <http://www.praat.org>.

⁴ Program ELAN został opracowany w Max Plank Institute for Psycholinguistic w Nijmegen (strona internetowa: www.mpi.nl). Program dostępny w internecie: www.lat-mpi.eu/tools/elan/download.

z transkryptów usunięto jednostki quasi-leksykalne, a w analizach brano tylko pod uwagę jednostki leksykalne.

Transkrypty ortograficzne wykonano w dwóch warstwach: odrębne warstwy dla PI oraz OI. Uzyskano w ten sposób 40 plików tekstowych (20 sesji, z każdej 2 pliki)⁵. Na potrzeby niniejszego tekstu analizie poddano zarówno wypowiedzi instruktorów – PI – jak i instruowanych OI w obu sytuacjach: WW (wzajemnej widzialności) oraz OW (ograniczonej widzialności).

Materiał poddawany analizie na potrzeby niniejszego szkicu wyekscerpowano automatycznie za pomocą programu komputerowego AntConc⁶ współpracującego z programem ELAN.

2. Analiza materiału

2.1. Trigramy – to frazemy?

W poprzednim artykule *Bigramy, czyli powtarzalne dwuwyrazowe struktury w dialogach zadaniowych*⁷ stwierdziłem, że analizowane w nim

dwuwyrazowe struktury faktycznie spełniają cechy definicyjne frazemów, z których to cech najważniejszą wydaje się powtarzalność konstrukcji w podobnych sytuacjach komunikacyjnych i w identycznej lub podobnej funkcji (semantycznej, składniowej, fatycznej itp.). Należy jednak zastrzec i trzeba doprecyzować w tym miejscu, że nie wszystkie bigramy wyekscerpowane z materiału za pomocą programu AntConc będą wykazywać cechy typowe dla frazemów, cechy frazematyczności. Poza zbiorem frazemów w tych dialogach zadaniowych będą oczywiście te bigramy, które mają tylko pojedyncze potwierdzenie⁸.

W odniesieniu do trigramów sformułowania te należy podtrzymać. Zatem w zbiorze trigramów wyekscerpowanych ze zgromadzonego materiału językowego można wydzielić dwa podzbiory nieposiadające części wspólnej: trigramy wykazujące cechy frazematyczne oraz trigramy niewykazujące cech

⁵ Więcej o tym np. w artykule: M. Szczyszek, M. Karpiński, *Jakościowa i ilościowa analiza słownictwa oraz jednostek quasi- i nieleksykalnych wypowiedzi w dialogach zadaniowych „orgiami”*, „Investigationes Linguisticae” 2010, vol. XXII, s. 139–156.

⁶ Darmowy program AntConc dostępny jest w internecie: <http://www.korpusy.net/index.php/antconc>.

⁷ Por. przypis nr 1 w niniejszym artykule.

⁸ Po raz pierwszy hipoteza, że bigramy są frazematami została sformułowana w artykule: M. Szczyszek, M. Karpiński, op.cit., s. 152–153. W kwestii frazemów odwołuję się do koncepcji W. Chlebdy; por. W. Chlebda, *Frazematyka*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 335–342.

frazematycznych (*nota bene*: takie sformułowanie *mutatis mutandis* można zastosować i do bigramów, i do innych powtarzalnych wielowyrazowych struktur (tetragramów itd.) ekscerpowanych opisanymi metodami ze zgromadzonego materiału. W dalszej części przedstawię rezultaty analiz podzbioru trigramów wykazujących cechy frazematyczne.

2.2. Frekwencja trigramów

2.2.1. Frekwencja jednostkowa trigramów

Poniżej, w tabelach, przedstawiam wszystkie wyekscerpowane trigramy frazematyczne w układzie o malejącej frekwencji w dwóch analizowanych tu sytuacjach ze zmienną: wzajemna widzialność WW – ograniczona widzialność OW. Podaję także, odrębnie, najczęściej pojawiające się trigramy frazematyczne w wypowiedziach instruktorów PI oraz instruowanych OI.

2.2.1.1. Trigramy w sytuacji wzajemnej widzialności WW

Liczba wszystkich trigramów wykazujących cechy frazematyczności, a więc – przede wszystkim – powtarzalności (a nie tylko przypadkowego, pojedynczego zestawienia 3 wyrazów), tj. pojawienia się w analizowanym materiale danej struktury minimum 2 razy, wytworzonych przez PI w sytuacji WW wynosi 49. Liczba tak wyselekcjonowanych trigramów o cechach frazematyczności wytworzonych przez OI w sytuacji WW wynosi 46.

Dane o frekwencji wszystkich trigramów w sytuacji WW podaje tabela 1.

Tabela 1. Frekwencja trigramów w sytuacji wzajemnej widzialności

lp.	PI, sytuacja WW		OI, sytuacja WW	
	frekwencja	trigram	frekwencja	trigram
1.	15	nie nie nie	4	nie wiem jak
2.	12	w ten sposób	4	się tak nie
3.	6	i teraz tak	4	tak nie da
4.	6	z każdej strony	4	to się tak
5.	5	nie wiem czy	4	wiem jak to
6.	5	tak tak tak	3	jest na krótszym
7.	4	dobra i teraz	3	tak no to
8.	4	jeszcze raz na	3	tak to ma
9.	4	musi być na	3	to nie jest
10.	4	musisz do środka	2	ale to się
11.	3	i teraz słuchaj	2	bo tu mi
12.	3	na cztery części	2	czy to jest
13.	3	na krótszym boku	2	ja nie wiem

Tabela 1 cd.

lp.	PI, sytuacja WW		OI, sytuacja WW	
	frekwencja	trigram	frekwencja	trigram
14.	3	na pół i	2	jak to zrobić
15.	3	na samym środku	2	jest takie proste
16.	3	nie do końca	2	już wiem już
17.	3	o o o	2	mam dwie kartki
18.	3	o tak no	2	na innej ścianie
19.	3	o to żeby	2	na krótszym jest
20.	3	raz na pół	2	na pewno tak
21.	3	tak i tak	2	nie ale to
22.	3	tak żeby były	2	nie da tak
23.	3	to co jest	2	nie jest takie
24.	3	to to to	2	nie jest za
25.	3	żeby był taki	2	nie ma być
26.	2	boczki muszą stać	2	no aha no
27.	2	być na dłuższym	2	no na tym
28.	2	być na krótszym	2	no tak no
29.	2	był taki mały	2	no tak to
30.	2	będziesz jej widziała	2	no to czekaj
31.	2	coś w rodzaju	2	o to chodzi
32.	2	dalej od ciebie	2	poczekaj bo tu
33.	2	do gór górnej	2	tak ale to
34.	2	do góry do	2	tak na pół
35.	2	do góry nie	2	tak tak no
36.	2	do środka włóż	2	to jest na
37.	2	dobrze i teraz	2	to ma być
38.	2	dokładnie w ten	2	to ma wyglądać
39.	2	góry do góry	2	to miało być
40.	2	główką na zewnątrz	2	to nie będzie
41.	2	i jeszcze raz	2	to się nie
42.	2	i tak samo	2	tu mi się
43.	2	i teraz musisz	2	tu tak o
44.	2	i to jest	2	w ten sposób
45.	2	i tutaj też	2	w środku to
46.	2	jak to jest	2	ściany muszą być
47.	2	jak to tylko	–	–
48.	2	jedna jest pionowo	–	–
49.	2	mam przed sobą	–	–

2.2.1.2. Trigramy w sytuacji ograniczonej widzialności OW

Liczba trigramów o cechach frazematyczności wytworzonych przez PI w sytuacji OW wynosi 129; liczba trigramów o cechach frazematyczności wytworzonych przez OI w sytuacji OW wynosi 48.

Dane o frekwencji wszystkich trigramów w sytuacji OW podaje tabela 2.

Tabela 2. Frekwencja trigramów w sytuacji ograniczonej widzialności

lp.	PI, sytuacja OW		OI, sytuacja OW	
	frekwencja	trigram	frekwencja	trigram
1.	10	po lewej stronie	6	no no no
2.	9	i teraz tak	4	nie wiem co
3.	9	tak tak tak	4	nie wiem czy
4.	7	dwa i pół	3	mam pionowo na
5.	7	na dwa i	3	no i co
6.	6	po prawej stronie	3	pionowo na długiej
7.	5	i masz to	3	to ma być
8.	5	w prawym górnym	2	aha no dobra
9.	4	jak ci to	2	ale to jest
10.	4	o to że	2	co ci chodzi
11.	4	prawym górnym rogu	2	co mam robić
12.	4	tak żeby się	2	czekaj bo ja
13.	4	z każdej strony	2	do środka tak
14.	4	z lewej strony	2	dobra to ja
15.	3	chodzi mi o	2	i co dalej
16.	3	ci powiem jak	2	i co tam
17.	3	i nie wiem	2	ja nie mam
18.	3	i wiesz co	2	ja nie umiem
19.	3	ja ci powiem	2	jak ja je
20.	3	jeszcze raz na	2	jak to ma
21.	3	lewy dolny róg	2	jak to zrobić
22.	3	musisz po prostu	2	lewej stronie mam
23.	3	nie musi być	2	mam to pospinać
24.	3	nie nie na	2	mam zrobić z
25.	3	nie nie nie	2	małą baterię dwie
26.	3	nie przejmuj się	2	mi tu nie
27.	3	nie wiem czy	2	na dole mam
28.	3	powiem ci tak	2	nie wiem jak
29.	3	te te te	2	no dobra ale
30.	3	w krótszy bok	2	no dobra no
31.	3	w taki sposób	2	no nie wiem
32.	3	wiesz co nie	2	okej no i
33.	3	z prawej strony	2	pionowo na krótkiej
34.	3	złóż ją na	2	po lewej stronie

Tabela 2 cd.

lp.	PI, sytuacja OW		OI, sytuacja OW	
	frekwencja	trigram	frekwencja	trigram
35.	3	łebkiem do dołu	2	rogu mam pionowo
36.	2	a z lewej	2	tak jak w
37.	2	aha no to	2	to do środka
38.	2	bo ja nie	2	to ja nie
39.	2	chodzi o to	2	to jak to
40.	2	ci to powiedzieć	2	to jest tak
41.	2	co nie nie	2	to musi być
42.	2	coś w tym	2	w środku mam
43.	2	czyli tak jakby	2	wkurza mnie to
44.	2	do takiej gry	2	wkładam do środka
45.	2	do środka tak	2	z każdej strony
46.	2	dobra i teraz	2	z z z
47.	2	domek bez dachu	2	zrobić z tego
48.	2	dwa spinacze z	2	że jak ja
49.	2	i od dołu	–	–
50.	2	i pół centymetra	–	–
51.	2	i teraz w	–	–
52.	2	i to pozaginaj	–	–
53.	2	ja nie wiem	–	–
54.	2	jak jest pudełko	–	–
55.	2	jak masz to	–	–
56.	2	jak one są	–	–
57.	2	jedną kartkę papieru	–	–
58.	2	jest tak że	–	–
59.	2	jest złożona na	–	–
60.	2	ją na pół	–	–
61.	2	ją przez długość	–	–
62.	2	lewej stronie mają	–	–
63.	2	lewej stronie masz	–	–
64.	2	lewej stronie są	–	–
65.	2	masz to pospinać	–	–
66.	2	masz to przed	–	–
67.	2	mi o to	–	–
68.	2	musisz zrobić takie	–	–

Tabela 2 cd.

lp.	PI, sytuacja OW		OI, sytuacja OW	
	frekwencja	trigram	frekwencja	trigram
69.	2	musisz zrobić taką	–	–
70.	2	na długość zapałki	–	–
71.	2	na lewej ścianie	–	–
72.	2	na przykład z	–	–
73.	2	na pół tak	–	–
74.	2	nie ma góry	–	–
75.	2	nie mają się	–	–
76.	2	nie mam pojęcia	–	–
77.	2	nie na długiej	–	–
78.	2	nie no to	–	–
79.	2	nie wiem co	–	–
80.	2	nie wiem do	–	–
81.	2	no i teraz	–	–
82.	2	no nie no	–	–
83.	2	no no no	–	–
84.	2	no po prostu	–	–
85.	2	no to a	–	–
86.	2	no to tak	–	–
87.	2	od góry i	–	–
88.	2	on nie ma	–	–
89.	2	one są złożone	–	–
90.	2	po prawej i	–	–
91.	2	pół tak żeby	–	–
92.	2	raz na pół	–	–
93.	2	się trzymało nie	–	–
94.	2	stronie mają być	–	–
95.	2	są tak jakby	–	–
96.	2	tak i to	–	–
97.	2	tak jakby z	–	–
98.	2	tak jakbyś miała	–	–
99.	2	tak mniej więcej	–	–
100.	2	taki domek nie	–	–
101.	2	takie coś widziałem	–	–
102.	2	te cztery ściany	–	–

Tabela 2 cd.

lp.	PI, sytuacja OW		OI, sytuacja OW	
	frekwencja	trigram	frekwencja	trigram
103.	2	te rogi nie	–	–
104.	2	te te rogi	–	–
105.	2	to a pięć	–	–
106.	2	to chodzi żeby	–	–
107.	2	to po lewej	–	–
108.	2	to pospinać spinaczami	–	–
109.	2	to przed sobą	–	–
110.	2	to w ogóle	–	–
111.	2	to że się	–	–
112.	2	tym poziomym boku	–	–
113.	2	w każdym razie	–	–
114.	2	w krótszym boku	–	–
115.	2	w ten spinacz	–	–
116.	2	w tym stylu	–	–
117.	2	wiesz co i	–	–
118.	2	z jednej kartki	–	–
119.	2	z tej kartki	–	–
120.	2	zagnij na dwa	–	–
121.	2	złożona na cztery	–	–
122.	2	złóż ją przez	–	–
123.	2	ściance która jest	–	–
124.	2	środką tak żeby	–	–
125.	2	że po prostu	–	–
126.	2	że tak powiem	–	–
127.	2	żeby ona się	–	–
128.	2	żeby się trzymało	–	–
129.	2	żeby się zrobiło	–	–

2.2.2. Frekwencja zbiorcza trigramów

W tabeli 3 podaję informacje o częstości frekwencji poszczególnych trigramów frazematycznych. Wynika z niej (czyli należy ją czytać w sposób następujący), że:

– np. w sytuacji OW aż 41 trigramów, wytworzonych przez OI, ma tylko 2 potwierdzenia (czyli pojawiły się w całym materiale OW tylko 2 razy),

– np. w sytuacji WW tylko 1 trigram wytworzony przez PI, ma więcej niż 15 a mniej niż 20 potwierdzeń (czyli pojawił się w całym materiale WW więcej niż 15 a mniej niż 20 razy).

Tabela 3. Trigramy frazematyczne w dialogach zadaniowych

Frekwencja:		całość	2	3	4	5	6	7	8	9	10 i wię- cej	15 i wię- cej	20 i wię- cej	25 i wię- cej	30 i wię- cej
Sytuacja OW	OI	48	41	4	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	PI	130	94	21	6	3	1	2	0	2	1	0	0	0	0
SUMA		178	135	25	8	3	2	2	0	2	1	0	0	0	0
Sytuacja WW	OI	46	37	4	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	PI	49	24	15	4	2	2	0	0	0	1	1	0	0	0
SUMA		95	61	19	9	2	2	0	0	0	1	1	0	0	0

3. Wnioski

1. Po przeprowadzeniu analizy trigramów frazematycznych okazuje się, że w omawianej sytuacji komunikacyjnej – w dialogu zadaniowym – pełnią one (podobnie jak w wypadku bigramów, które omawiałem w przywołanym wyżej moim artykule) funkcję albo fatyczną, albo okolicznikową, przez którą rozumiem to, że dana struktura przekazuje informacje np. o okolicznościach czynności⁹. Jednakże w przeciwieństwie do bigramów okolicznikowych trigramy przekazują bardziej złożone informacje, np. *prawym górnym rogu, złóż ją na, musisz do środka*. Okazuje się ponadto, że trigramy o charakterystyce fatycznej też nie służą jedynie podtrzymywaniu kontaktu, jak w wypadku bigramów fatycznych, ale ich fatyczność też jest bardziej skomplikowana, tj. są werbalnymi elementami wyrażającymi *feedback* pozytywny (czyli pozytywne „sprzężenie zwrotne”, którego istotą jest potwierdzanie albo przez nadawcę, że odbiorca dobrze zrozumiał komunikat i dobrze wykonuje zlecone zadania, albo potwierdzanie przez odbiorcę, że komunikat nadawcy do niego dotarł i że go odbiorca rozumie i akceptuje), np. *w tym stylu, na pół tak, no dobra no*. Można by zatem skonstruować (podobnie jak w wypadku bigramów) – na podstawie analizy semantyczno-komunikacyjnej trigramów frazematycznych – kontinuum, na którego jednym z biegunów znalazłyby się trigramy o funkcji

⁹ Por. np. Z. Klemensiewicz, *Zarys składni polskiej*, Warszawa 1961; R. Grzegorzczkova, *Wykłady z polskiej składni*, Warszawa 1996; R. Grzegorzczkova, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1984, s. 85.

fatycznej, a na drugim biegunie – trigramy o funkcji okolicznikowej, a pomiędzy nimi znalazłyby się trigramy wyrażające *feedback* pozytywny. Należałoby także bardziej – w stosunku do bigramów – uszczegółowić okolicznikowość i wydzielić w niej okolicznikowość prostą (przekazującą przede wszystkim informację o okolicznościach czynności) i okolicznikowość złożoną (przekazującą informację o okolicznościach czynności i o samych czynnościach, którym towarzyszą dane okoliczności). Można to przedstawić na diagramie (w tabeli 4), który znów będzie bardziej skomplikowany niż w wypadku bigramów. Wpisując w ten diagram dane wypływające z analizy prezentowanych w tym artykule trigramów frazematycznych wytworzonych zarówno w WW, jak i OW – przez PI oraz OI, uzyskujemy następującą strukturę:

Tabela 4. Funkcje komunikacyjne trigramów

fatyczność		feedback pozytywny		okolicznikowość prosta		okolicznikowość złożona
OI, sytuacja OW		OI, sytuacja WW		PI, sytuacja WW		PI, sytuacja WW
PI, sytuacja OW	↔	OI, sytuacja OW		OI, sytuacja WW		PI, sytuacja OW
		PI, sytuacja OW	↔	OI, sytuacja OW	↔	
			PI, sytuacja OW			

Z tego diagramu wynika, że trigramy frazematyczne wytworzone w poszczególnych układach mają charakterystykę mieszaną, czyli:

- a) trigramy PI w sytuacji WW – są okolicznikowe i wyrażają zarówno okolicznikowość złożoną (przede wszystkim), jak i okolicznikowość prostą;
- b) trigramy OI w sytuacji WW – wyrażają zarówno *feedback* pozytywny, jak i okolicznikowość prostą;
- c) trigramy OI w sytuacji OW – wyrażają okolicznikowość prostą, *feedback* pozytywny, jaki i fatyczność;
- d) trigramy PI w sytuacji OW – wyrażają okolicznikowość złożoną, okolicznikowość prostą, *feedback* pozytywny oraz fatyczność;
- e) wszystkie układy (PI, OI w WW oraz PI, OI w OW) charakteryzują się tym, że pojawia się w nich (musi się pojawić?) okolicznikowość prosta; natomiast funkcje skrajne, biegunowe – fatyczność oraz okolicznikowość złożona – są najmniej obciążone.

Dane te można zinterpretować w następujący sposób:

- a) Strategie komunikacyjne nadawców PI w warunkach wzajemnej działalności WW obserwowane na poziomie trigramów fatycznych umożliwiają przekazanie stosunkowo złożonych informacji zarówno o samych czynnościach, jak i o okolicznościach tych czynności. Realizowane przez odbiorców

OI w sytuacji WW strategie umożliwiają wymianę informacji w PI, a także – poprzez *feedback* – kontrolowanie, czy odbiorca OI dobrze zrozumiał komunikat nadawcy PI.

b) Strategie komunikacyjne uczestników sytuacji o ograniczonej widzialności OW są – i muszą być – odmienne, niż w wypadku uczestników WW. Zarówno instruktorzy PI, jak i odbiorcy OI w sytuacji OW cały przekaz informacji muszą przeprowadzić na poziomie werbalnym, ponieważ zostały wyłączone inne kanały, pozostałe modalności (gestowa, mimiczna itp.). Dlatego też zarówno PI, jak i OI tworzą trigramy „okolicznikowe” – przekazując informacje, a nawet doprowadzając do ich wymiany między PI a OI. Niemniej bardzo istotny w tych warunkach jest zarówno *feedback* pozytywny, jak i sama fatyczność – podtrzymywanie kontaktu i kontrolowanie, że komunikat został poprawnie zrozumiany, zrealizowany (jest to nieznaczna różnica w stosunku do bigramów OW, które wykazywały charakter bardziej „okolicznikowy”).

c) Największe obciążenie funkcji okolicznikowości prosta – realizowana przez wszystkie układy – świadczy o potrzebie wymiany informacji prostych w nieskomplikowany sposób (podobnie zresztą jest w wypadku bigramów).

Wnioski te oczywiście wymagają potwierdzeń w postaci analizy obszerniejszego materiału, ponieważ samo zaobserwowane tu zjawisko wymaga dalszych badań. Opisałem tu jedynie dostrzeżone w zgromadzonym materiale tendencje, które należy poddać weryfikacji.

2. W zakresie frekwencji jednostkowej trigramów widoczne jest również interesujące zjawisko. W sytuacji WW liczba trigramów frazematycznych wytworzonych przez PI oraz przez OI jest porównywalna (49:46). Natomiast w sytuacji OW – jest odmiennie: PI wytworzyli 130 trigramów, czyli ponad 2 razy więcej niż OI: 48. Można zatem przyjąć, że PI w sytuacji OW bardziej intensywnie niż w pozostałych z wyodrębnionych układów poszukują zautomatyzowanych, powtarzalnych wyrażen adekwatnych do sytuacji komunikacyjnej – frazemów; podobne wnioski zostały sformułowane w odniesieniu do bigramów. Potwierdzeniem tego jest bardzo duża liczba trigramów PI, które pojawiły się w materiale OW tylko dwukrotnie – jest to właśnie rezultat nieustannego poszukiwania „poręcznych”, sfrazematyzowanych struktur językowych.

3. W zakresie frekwencji zbiorczej trigramów można stwierdzić, że najwięcej z nich – i to w obu sytuacjach: WW i OW – ma tylko 2 potwierdzenia (czyli pojawiły się tylko 2 razy w każdej z obu sytuacji). Sporadycznie pojawiają się trigramy o frekwencji przekraczającej 6 powtórzeń. Można więc to zinterpretować podobnie czy wręcz identycznie, jak w odniesieniu do bigramów: uczestnicy omawianych dialogów zadaniowych raczej nie przywiązywali się do używanych przez siebie trigramów frazematycznych, tworząc

wiele nowych trigramów i wiele nowych ich wariantów (czyli – jeszcze też inaczej mówiąc – trigramy, podobnie jak bigramy, wykazują dużą rotację). Uczestnikom dialogów zadaniowych chodziło przypuszczalnie o znalezienie najlepszego sposobu przekazania informacji, przy czym – sposobu zautomatyzowanego, powtarzalnego. Gdyby zadanie przez nich wykonywane mogło trwać dłużej niż tylko 5 minut, to można by przypuszczać, że ustaliby się w miarę stały skład trigramów frazematycznych o wyższej frekwencji każdego z nich.

Poszukiwanie zautomatyzowanego, utrwalonego sposobu przekazania informacji – jak można by wnioskować z obserwacji materiału – jest bardziej widoczne (bardziej zaawansowane) w sytuacji WW niż w OW, ponieważ właśnie w WW wykryłem mniej trigramów o dwukrotnym wystąpieniu. W OW – gdzie jest więcej takich trigramów – w ustaleniu się stałej grupy powtarzalnych trigramów o wysokiej frekwencji przeszkadzało – jak przypuszczam – wyłączenie pozostałych, z wyjątkiem kanału werbalnego, sposobów przekazywania informacji; inaczej mówiąc – brak niewerbalnego *feedbacku* utrudnia wytworzenie się w danej sytuacji komunikacyjnej zestawu trigramów frazematycznych – powtarzalnych, zautomatyzowanych konstrukcji językowych. Te ustalenia wymagają oczywiście dalszych badań.

Niezależnie do powyższego należy wyraźnie stwierdzić, że opisywane tu trigramy frazematyczne (podobnie jak bigramy) – z taką charakterystyką, jaką tu przedstawiłem – są cechą właściwą tylko dla tego typu sytuacji komunikacyjnych: dla dialogu zadaniowego – jeśli potraktować te dialogi jako jedną z możliwych odmian mówionego języka ogólnopolskiego. Przypuszczać można by zatem, że prawdopodobnie nie odnajdzie się tego typu trigramów frazematycznych w wypowiedziach mówionych należących do polszczyzny ogólnej – innych jej odmian. Język ogólnopolski, czy inne jego odmiany, dysponuje (dysponują) zapewne własnym zestawem trigramów frazematycznych, własnym zestawem frazemów (być może odmiennych od tych tu – w niniejszym przyczynku – omówionych). Niemniej – i to zagadnienie wymaga dalszych badań.

Michał Szczyszek

Trigrams – repetitive three-word-structures in task-oriented dialogues

The present article analyses trigrams – words constructions that have properties of phrasemes. The studied trigrams have been excerpted from task-oriented dialogues (conducted between participants of a linguistic experiment). It turns out that phrasematic trigrams perform different communication and semantic functions: establishing and enhancing contact, feedback positive, “simple adverbiality” and “complex adver-

biality”. The article is a follow-up to the author’s previous article on bi-grams: *Bi-grams – Repetitive Two-word-structures in Task-oriented Dialogues*.

KEY WORDS: spoken Polish, task-oriented dialogues, phrasemes, trigrams, language communication, communicative situations, communicative strategies.

dr Michał Szczyszek, Zakład Frazeologii i Kultury Języka Polskiego, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; zainteresowania badawcze: polszczyzna współczesna, jej słowotwórstwo oraz problematyka związana z normą językową (m.in. kształtowanie się normy i jej poczucia u młodych użytkowników polszczyzny), interpersonalna komunikacja językowa, wariant mówiony języka polskiego (analizowany głównie na podstawie dialogów zadaniowych) oraz werbalne (językowe) i niewerbalne (pozajęzykowe) aspekty komunikacji.